

Valeriu ȚURCANU

CADRUL TEMPORAR ȘI ARTA DRAMATICĂ

TEMPORARY FRAME AND DRAMATIC ART

The present article analyses the correlation of art and time, of drama as a „time machine“ in the evolution of the dramatic subject as well as the public’s mentality of operating with the past, present and future in the dramatic action, of time and the main character’s psychology of actualising, disactualising and re-actualising effects.

Pentru a prezice viitorul oamenii au folosit din timpuri preistorice ghiocul, o scoică ovală, albă, lucioasă. Această practică cerea o îndemînare deosebită, care o puteau avea doar oameni inițiați în tainele și misterele existenței — vrăjitoarele, șamanii, preoții. Cu timpul aceștia au început a prevesti viitorul după liniile din palma solicitantului, ochi lui, după zborul, cîntecul sau după măruntaele păsărilor, după bobi, picături de ceară, cafea etc. Facultatea magică de a străpunge cu imaginația timpul și a prezice viitorul destin al omului se bizuie pe un concept existențial, al dramatismului vital și pe descifrarea caracterului persoanei. Harul de a se descurca în caracterele oamenilor, ale aprecia valoarea personalieră e considerată și azi un dar divin, o capacitate a celor aleși, venită din contactul lor cu divinitatea.

Această formă imaginativă și miraculoasă de oglindire a dramatismului existențial a fost și este o manifestare a dramei prin miracol. Ea a inclus diferite toteme, sculpturi din lemn și piatră, amulete, altare, rechizite, costume speciale, măști, ornamente, incantații, rugăciuni, ritualuri săvîrșite în taină, în locuri special amenajate, în Templu. Spiritualitatea aplecată asupra dramatismului existențial și-a găsit forma sa

instituțională. Miracolul a evoluționat în forme religioase. Misterul divin a devenit o formă de inspirație dramatică extraordinară, excepțională, venerată de întreaga societate.

Democratismul vieții spirituale recunoaște exclusivitatea spirituală a unor persoane supradotate, dar nu neagă nici capacitatea spirituală a poporului. În perioada arhaică această inspirație dramatică a căpătat formele laice a artelor profane, iar în perioada clasică — formele artelor culte. De atunci încoace, a face artă înseamnă și a da cu ghiocul.

Unirea tuturor artelor, reprezentative pentru spiritualitatea laică, a dat naștere Teatrului. Astfel spiritualitatea dramatică și-a creat și institutul său democratic.

Teatrul antic era și el asemănător cu o scoică. Una din părțile deschise ale scoicii alcătuia amfiteatrul, iar cea de a doua — orchestra cu scena. În această scoică imensă se adunau zeci de mii de doritori de a călători în timp, a afla viitorul său și al țării. Teatrul întotdeauna a fost o mașină a timpului. Mașină ce nu numai teleportează prin timp, dar și produce timp.

Mediul care ne înconjoară prezintă o întindere, un cosmos, care se caracterizează și prin extindere, printr-un infinit de raporturi circumstanțiale (spațiale, cantitative, calitative etc.) de transfigurare, transformare, modificare, metamorfizare.

Privit prin prisma diacronică, spațiul prezintă stările momentane ale mediului ambiant, pe când timpul marchează evoluția acestora. Dacă am face o analogie dintre timp, spațiu și o riglă, atunci fiecare gradăție de milimetru al „riglei — destin“ ar putea fi analogată cu spațiul, pe când consecutivitatea acestora ar putea fi asemuită cu timpul. Iar rigla aceasta niciodată nu va fi una dreaptă.

Orice destin este diacronic prin simplu fapt că are cel puțin două puncte ale mișcării — începutul și sfârșitul. Acestea sunt două stări contrar opuse ca vector de mișcare. Ele apar dintr-o formă existențială și finalizează în alta. Aceste puncte sunt două stări calitativ diferite, la fel cum subiectul abia născut se deosebește calitativ de cadavrul său decedat. În trecerea de la o stare la alta, el reușește să evoluționeze, să evolueze, să capete o istorie, un destin.

Conceptul evoluționist stă la baza artei dramatice din cele mai vechi timpuri. Orice subiect dramatic e un exemplu de epigeneză, de mișcare în timp.

Spre deosebire de vecie, care prezintă eternitatea, veșnicia, procesualitatea infinită, timpul e o noțiune delimitată existențial.

Eternitatea a fost și este imposibilă, ca și raza de soare ce ne conturează umbra. Ea e permanentă, infinită, nu are limite în timp, durată, nu va dispărea nici odată, e fără sfârșit, veșnică, imortală. Ea curge asemeni ceasornicelor lui S.Dali. Și nu poate fi mai dinamică sau mai încetinită. Nu poate fi oprită. Dinamic poate fi doar Timpul, care reprezintă mișcarea factologică a ființei față de realitate. Dinamica timpului e una psihologică, în dependență de schimbarea mentalității noastre, a ierarhiei noastre de valori, a evoluției acestora.

Astfel timpul ca un fragment al eternității e o realitate convențional-obiectivă, iar ca o durată a vieții este convențional-subiectiv. De exemplu, timpul astronomic prezintă un coraport, o expresie a mișcării obiective a astrelor față de pământeni și a mișcării noastre față de ele, pe când timpul subiectiv e expresia schimbării evolutive sau revoltătoare a psihologiei, mentalității, ideologiei, sentimentelor, motivației, aprecierilor, atitudinilor, adevărurilor noastre față de lumea ce ne înconjoară, de societate, de civilizație, de idealuri, față de noi înșine ca ființe obiectiv existente.

Însă fragmentul de eternitate este în esență eternitate și nu timp, iar timpul în esență e o durată a existenței.

Timpul e și un produs al imaginației. Eternitatea ca o expresie absolută a duratei, poate fi numită „timp“ doar convențional, în coraport cu omul sau alt personaj. Anume personajul încearcă să segmenteze existența în dimensiuni terestre, spațiale, raporturi circumstanțiale, pentru a le da o succesiune în coraport cu sine, a așterne în aceste dimensiuni o viață. Timpul de care vorbim e un timp subiectiv, al unui subiect.

Nu știu dacă există cu certitudine și cum ar fi în realitate timpul unui copac sau oricărei alte ființe. Intuiesc însă că timpul fito-form, fiind și el unul calendaristic, va fi totuși unul diferit de cel acva-, zoo-, avi-, insecto- sau moleculo-form. Iar ele toate împreună vor fi diferite de timpul homo-form.

Altfel am avea tot dreptul să spunem că duminica nici iarba nu crește. De altfel, noi și așa o spunem în calitate de figură de stil. Arta de fapt și începe aici de la aceste figuri, acest mix de forme a diferitor existențe în dimensiunile timpului și spațiului public, în circumstanțele raporturilor existențiale.

Timpul în ipostazele sale poate fi infinit de divers. El e și evenimențial, și astronomic, și cosmic, și pământesc, și public, și intim, și colectiv, și individual, și comunitar, și personalier, și real, și ireal, și mitic, și contemporan, și clasic, și modern, și nou, și vechi, și psihologic, și kuantic etc. Și toate aceste forme corelează cu timpul dramatic.

Teatrul, Dansul, Filmul, Circul și Literatura, ca și Arta la general, nu numai crează imaginea timpului, dar sunt și creatorii lui în dimensiuni virtuale, subiective.

Cînd un regizor dorește să monteze un spectacol sau film acțiunea căruia are loc, de exemplu, la începutul secolului XX, el are sarcina să creeze imaginea acestui timp. Pentru a obține imaginea timpului el utilizează o anumită arhitectură, un interior, o vestimentație, o cultură materială de un anumit design, muzica, pictura, arta decorativ-aplicată, coregrafia, literatura. El redă timpul prin forme artistice. Astfel timpul e direct dependent de artă, care de facto e fixativul timpului.

Cum culoarea hîrtiei de turnesol indică o anumită substanță, tot astfel formele artistice denotă un anumit timp. Timpul rămîne în memoria noastră datorită artei. Anume arta ne oferă posibilitatea de a conștientiza timpul, de a-l evalua. Astfel timpul nu poate exista în afara artei, totalitatea formelor căreia reprezintă o anumită cultură și civilizație. În afara artei poate exista doar eternitatea.

Arta este forma de zmulgere a timpului din eternitate.

Instituțiile artei dramatice ca cele mai sintetice și complexe manifestări a artelor și a spiritualității sunt o veritabilă „industrie a timpului“, care nu numai teleportează publicul și creatorii în timp, dar și îl crează, dinamizează mișcarea lui, îl imprimă în eternitate.

Timpul își capătă formele sale de **prezent**, **trecut** și **viitor** doar în relația cu destinul, cu evenimentele vieții pe eternul drum al ascendenței și descendenței. Arta spectaculară e unica artă care are loc sub ochii spectatorului, acum, aici, în prezentul imediat. Drama e arta prezentului. Prezentarea spectaculară e mereu ancorată în prezent. Prezentul însă e o noțiune atît de relativă că poate include lucruri ce s-au întîmplat decenii în urmă și poate exclude lucruri ce s-au împlinit cinci secunde în urmă. Măsura de prezență e actualitatea.

Viitorul e întotdeauna în față, pe cînd trecutul — în spate. Cu toate acestea trecutul e o perioadă de dinainte, un dinainte perimat, defunct. Trecutul e umbra prezentului. E ceva depășit, dar care într-o măsură oarecare poate deveni actual mîine. Mișcarea în trecut e o figură dramatică. Ea nu e o întoarcere îndărăt, în spate, în urmă, ci e o mișcare înainte, o reevaluare a valorilor conservate. Totul depinde de gradul de actualitate al evenimentului.

Asemenea reevaluări sunt necesare la finalizarea fiecărei etape. Marcarea acestora e determinată de epuizarea mișcării spre un ideal social. La aceste perioade, faze evolutive, se reevaluiază, se reformulează și se

transfigurează idealurile. În raport cu ele fenomenele își păstrează sau își pierd actualitatea. Atunci au loc revoluțiile.

Acțiunea dramatică e și arta depășirii prezentului, a re-actualizării trecutului în numele modelării virtuale ale viitorului.

Arta dramatică ca „mașină a timpului“ e acel mecanism social care mișcă, propulsează, etapizează și evoluționează *timpul psihologic* al comunității umane. În momentul cînd spectatorul rîde de un fenomen, de un beteșug social, de o personalitate politică, de o caracteristică umană defectuoasă, proprie sie însăși și contemporanilor săi, de orice altceva ce aparține prezentului, el se ridică la nivelul conștientizării punctului vulnerabil al acestuia și îl depășește psihologic. În acest moment publicul face un pas în timp.

Fiecare spectacol devine încă un pas în timp al publicului co-participant la un subiect dramatic. O realizare a unei culturi dramatice (teatrale, cinematografice etc.) e un pas în timp al întregii națiuni.

Personajele principale din teatrul vieții sunt adesea de-mitizate în teatrul scenic. Personalitatea politică de care se rîde în sala de teatru va rămîne încă un timp la putere, dar cu certitudine zilele ei de glorie au trecut deja. Omenirea se desparte de trecutul ei rîzînd. Cariera unei personalități satirizate în mod public nu mai are șanse de viitor dacă aceasta nu reușește să se detașeze de propriile deficiențe.

Dacă *de-mitizarea* scenică aruncă personajele la coșul istoriei, etalonarea eroică pozitivă sau chiar *divinizarea* scenică a altora le readuce în conștiința contemporanilor, le oferă șansa viitorului.

Idealurile sociale sunt proiecții ale unor posibile modele, a unei comunități virtuale, ideale, utopice, dar demne de urmat ca și învățătura lui Adam Smith. Actorul, ca și Danco, cunoscutul personaj al lui M. Gorki, luminează calea evoluției sociale cu focul inimii sale. Anume în lumea virtuală a scenei se ierarhizează valorile. Ele se actualizează, se re-actualizează, se dez-actualizează în instituții special create pentru evoluția spiritului uman — Teatrul, Cinematograful, Circul, Televiziunea, Radioul, Presa.

Ele au fost, sunt și vor rămîne instituții specializate ce dinamizează dezvoltarea comunităților umane, ce vizualizează personalier, modelează o realitate virtuală, dorită, posibilă. Ele afirmă sau detronează în sufletele cetățenilor idealurile (sociale, politice, artistice etc.). Aceste schimbări se fac și s-au făcut întotdeauna în mod public și apoi în forurile politice. Societatea are nevoie de arta dramatică în egală măsură în care are nevoie de ideal.

Filozofia și creația artistică au modelat întotdeauna viitorul. Lucrările utopist-futuriste ale lui Platon (427-348 înaintea lui Hristos), Luis Sain-Simon (1675—1755), Charles Fourier (1772—1837), Thomas Huxley (1825—1895), Eric Blair Orwell (1903—1950), romanele *Orașul Soarelui* al lui Tommaso Campanella (1568—1639), *Noua Atlantidă* al lui Francis Bacon (1561—1626) au prezis forme sociale, politice, cultural-artistice, ce au animat imaginația economiștilor, politicienilor și au fost implementate ulterior peste secole.

Rîsul spectatorului anihilează actualitatea prezentului psihologic, transferîndu-l psihologic în trecutul imediat. **Actualitatea scenică** devine instrumentul de depășire **al actualității sociale**. Astfel arta dramatică devine mecanismul de bază al evoluției psihologiei sociale. Ea abordează temele prezentului, focusînd atenția publicului la punctele vulnerabile ale existenței, ale modernității, demne de rîs, de **dez-actualizare** și de transfer psihologic și istoric în trecut. Pe cînd punctele forte ale vieții, demne de compasiune, de susținere, de **re-actualizare** din trecutul social sau inovaționale sunt implementate prin Dramă în psihologia socială la o nouă etapă istorică, în viitor.

Sigur că și în arta dramatică există anacronisme, lucruri care nu corespund spiritului vremii, învechite, rămășițe din trecut. Inovarea artelor dramatice și este o luptă cu arhaizmele, cu clișeele nu numai din societate dar și din sînul artelor dramatice. Aceste arhaizme nu se reduc doar la cuvinte, expresii, forme fonetice sau gramaticale ieșite din uz, mijloacele tehnice învechite. Această luptă a vechiului și noului este personalieră, profund dramatică. Uneori protagoniștii idealurilor noi sunt în așteptarea momentului potrivit, a împrejurărilor favorabile. Această expectativă pare fără capăt. Lumina în capătul tunelului tot nu apare. Iar timpul trece...

Dramatismul e atît de tulburător și datorită instabilității stărilor, efemerității realității, momentalității existenței. Necorespunderea circumstanțelor rolulare și a timpului care nu a venit sau deja a trecut e întotdeauna dramatică.

Spectacolul dramatic, fiind ancorat în actualitate, e o lecție a „zilei“, un extemporal dat publicului din evenimentele la zi.

Drama a fost și este obligată a fi în avangarda dezvoltării sociale prin **funcția sa fundamentală de modelare și direcționare a comportamentului uman**, de oferire a standartelor virtuale de comportare în posibile, viitoare situații ale vieții reale. În acest sens arta dramatică a fost și este laboratorul artistic și garanția etică a unui **Viitor**.

Recenzent: A. Roșca, dr., conf. univ.